

ПОНЯТТЯ І ЗМІСТ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

THE CONCEPT AND CONTENTS OF PUBLIC GOVERNANCE MECHANISMS IN THE SOCIAL SECTOR

Стаття присвячена дослідженню змісту і визначенню поняття «механізмів державного управління в соціальній сфері». Термінологічний апарат науки державного управління потребує постійного вдосконалення з метою забезпечення практики здійснення управлінського впливу на об'єкти соціальної сфери відповідним функціональним та організаційним змістом. Для цього проведено аналіз сучасних теоретико-методологічних засад визначення сутності соціальної сфери. Досліджено підходи вчених різних наукових галузей до визначення соціальної сфери як об'єкту державного управління. Розкрито сутність та межі соціальної сфери як об'єкта державного управління. Встановлено особливості розуміння сутності соціальної сфери в організаційній, функціональній та інституційній площині. Важливе місце посідає економічний зміст визначення соціальної сфери як об'єкту державного управління. Розкрито основні складові процесу державного управління в аналізованій сфері з урахуванням дотримання соціальних гарантій з боку держави. Запропоновано бачення механізму державного управління в соціальній сфері з точки зору інституційного забезпечення потреб такого управління. Досліджується зміст владно-управлінських відносин суб'єктом яких виступають соціальні інститути. Через специфіку діяльності останніх робляться спроби продемонструвати практичний зміст соціальної відповідальності з боку держави. Доведено, що оскільки основною метою діяльності соціальних інститутів є задоволення потреб людини і громадянина щодо рівня життя, реалізації прав на працю та соціальний захист, об'єктивним є забезпечення з боку держави гарантій ефективного функціонування всієї соціальної сфери. Автором розкривається правова природа та владно-управлінський характер механізмів державного управління в соціальній сфері. Визначено особливості їх практичного втілення в сучасних умовах державного управління соціальною сферою в Україні. Демонструється взаємозв'язок між особливостями підпорядкування та способом впливу системи органів державної влади на соціальну сферу.

Ключові слова: соціальна сфера, механізми державного управління соціальною сферою, соціальні стандарти, державні гарантії, державне регулювання.

The thesis is devoted to the study of the content and definition "the mechanisms of public administration in the social sphere". The terminology apparatus of the science of public administration needs continuous improvement in order to ensure the practice of making managerial influence on the social sphere as an object of public administration. For this purpose it was made an analysis of modern theoretical and methodological foundations of determining the essence of the social sphere. There were investigated the approaches of scientists from different scientific fields to the definition of social sphere as an object of public administration. The essence and boundaries of the social sphere as an object of public administration was disclosed. The peculiarities of understanding the essence of the social sphere in the organizational, functional and institutional plane were established. It was improved the importance of the economic significance of defining the social sphere as an object of public administration. There were also disclosed the main components of the process of public administration in the analyzed area, taking into account the observance of social guarantees by the state. It was offered the author's vision of the mechanism of public administration in the social sphere from the point of view of institutional support. The content of the power-management relations, which subject are the social institutions, was investigated. Due to the specific activity of them, there were made the attempts to demonstrate the practical content of social responsibility on the part of the state. It was proved that since the main purpose of the activity of social institutions is to meet the needs of the individual and the citizen regarding the standard of living, exercise of the rights to work and social protection, it is objective to provide the state with guarantees of the effective functioning of the entire social sphere. The author revealed the legal nature of the mechanisms of public administration in the social sphere. There were determined the peculiarities of their practical implementation in modern conditions of state management of social sphere in Ukraine. The relationship between the characteristics of subordination and the way in which the system of public authorities influences the social sphere were demonstrated.

Key words: social sphere, mechanisms of public administration in the social sphere, social standards, state guarantees, state regulation.

УДК 351:316.334.3
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2019-12-15>

Чечель О.М.

д. наук з держ. упр.,
к. екон. наук, доцент,
професор кафедри національної економіки та публічного управління
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

Постановка проблеми в загальному вигляді. Розвиток держави завжди пов'язаний із трансформацією якості управління суспільних процесів у соціумі. Суспільство формує не лише органи влади, але і соціально-економічне, політичне, культурне та інше середовище держави, створюючи, таким чином, стабільність її існування та непохитність основних її інститутів. Така стабільність є комплексним явищем і забезпечується діяльністю держави

в різних сферах суспільних відносин та буття людини і громадянина. Але найбільш визначальною та головною сферою, яка на пряму впливає на рівень стабільності та на рівень політичних настроїв громадян є соціальна. Перекладаючи відому піраміду потреб людини А. Маслоу на процеси управління в масштабах цілої держави уявляється, що на першому місці в контексті задоволення потреб громадян є потреба у задоволенні саме соціальних

потреб, а саме права на гідний рівень життя, на захист, на медичне обслуговування тощо. Більшість із таких прав стосуються винятково соціальної сфери, яка у своєму функціонуванні як раз і орієнтується на задоволення таких потреб людини і громадянина, які є похідними від його статусу і становища в соціумі та суспільстві. Актуалізація даної проблеми розкривається і через те, що на сучасному етапі розвитку системи державного управління відбувається трансформація самих доктринальних підходів до сутності державного регулювання соціальних процесів, що одноково втілюється в організаційній, функціональній та інституційній складовій і вимагає якщо не корегування то уточнення теоретичних і методологічних засад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вчені та дослідники в сфері державного управління завжди приділяли досить уваги саме державному управлінню в соціальній сфері, оскільки вважалося, що гідне соціальне забезпечення є прямим суспільно-політичним обов'язком держави щодо громадян. Тому серед найбільш авторитетних дослідників цієї сфери слід згадати І.О. Верховода, Д.Ф. Дукова, М.А. Кальницьку, О.М. Кравченко, І.В. Куценка, Л.О. Лазутіну, І.Г. Оксьома, А.А. Пакуліну, Г.С. Пакуліну, Р.П. Підлипну, Л.Й. Ситар та інших.

Мета статті – визначити сутність соціальної сфери як предмет державного регулювання та зміст механізмів державного управління в ній.

Виклад основного матеріалу. Розкриваючи проблему державного управління соціальною сферою, перш за все, слід акцентувати увагу на межах предметної сфери регулюючого та керуючого впливу з боку держави на сукупність суспільних відносин, що охоплюються ознаками соціального забезпечення. Саме через забезпечення соціальних потреб та прав особи в соціальній сфері слід виходити на визначення того об'єкта, який укладається в розуміння керованого об'єкта державної соціальної політики. Логіка державотворчих процесів дає можливість визначити, що основна мета соціальної політики держави в цілому полягає у створенні такого рівня життя населення країни, за якого б забезпечувалася політична стабільність, тобто перебування при владі однієї політичної еліти за умов дотримання нею демократичних стандартів урядування. Інакше кажучи, соціальна політика держави повинна спрямовуватися в такий спосіб і таким чином на вирішення нагальних проблем суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку країни, за якої б

досягався високий рівень спроможності населення, еволюція соціуму та створювалися гідні умови для праці й життя, за рахунок яких досягалася мета існування держави – досягнення стану сталого розвитку із постійним зростанням рівня економічної потужності. В цьому контексті соціальна сфера орієнтована на потреби економіки та політичної підсистеми держави, оскільки уособлюється у рівні задоволеності потреб суспільства. Останнє відкриває нові можливості для економічного зростання.

Наприклад, Р.Л. Ткачук вказує: «Основними напрямами соціальної політики в Україні визначено: доходи, рівень життя громадян; зайнятість громадян і стан ринку праці; організацію й оплату праці; охорону праці; загальнообов'язкове державне соціальне страхування; житлове забезпечення громадян та ін.» [15, с. 273–274]. Така структурна побудова наближає соціальну сферу до сфери гуманітарної, однак, на нашу думку, є досить велика різниця між ними, оскільки основними елементами соціальної сфери є праця, соціальне забезпечення та економічний зміст рівня життя громадян, які розкриваються через спрямування досягнутих результатів розвитку економічної системи держави на забезпечення соціальних потреб населення. Незважаючи на той факт, що саме по собі поняття «соціальна сфера» є рудиментом радянської тоталітарної системи управління, все ж таки, на сьогодні, в умовах України вона є самостійною галуззю діяльності держави, в якій формується відповідна державна політика та досягаються певні результати завдяки застосуванню методів і механізмів державного управління. В цьому контексті слушною видається позиція І.Г. Оксьома, який акцентує увагу на тому, що державне управління в соціальній сфері здійснюється органами державної влади за рахунок застосування правових і не правових методів. Причому правові методи, через їх деталізацію в законодавстві, по суті формують саму об'єктну галузь державного управління в соціальній сфері [11, с. 59]. Така теза дає розуміння того, що держава самостійно визначає зміст та структурну побудову соціальної сфери виходячи із тих завдань, які визначаються на рівні нормативно-правових актів і тих стандартів рівня життя, які частіше за все стають елементом політичної програми діючої державної влади.

Зі свого боку, І.О. Верховод під соціальною сферою пропонує розуміти «норми, правила, інститути та сукупність установ, що забезпечують процеси відтворення людського потенціалу» [1, с. 34–35]. Цей підхід є досить цікавим, але постає питання стосовно можливості/

неможливості відтворення людського потенціалу без участі держави. Хоча твердження, запропоноване І.О. Верховодом, розкриває важливу складову та особливу рису соціальної сфери – обов'язкову наявність такого елементу як людський потенціал та людський ресурс. Отже, соціальна сфера детермінується через спроможність людиною реалізувати власні потреби з урахуванням економічних можливостей та економічної ситуації, що склалася в державі.

Цікавий підхід до визначення сутності соціальної сфери розкриває В.І. Куценко, який визначає її через сукупність інститутів соціальної інфраструктури, спрямованих на задоволення економічних, суспільних та інших потреб населення пов'язаних із забезпеченням гідного рівня життя [5, с. 745–757]. Подібний підхід застосовує також В.А. Лазарев, визначаючи соціальну сферу як «сферу, що об'єднує виробництво різноманітних послуг для населення, виключаючи господарюючі суб'єкти. Тому до галузей соціальної сфери слід відносити ті галузі суспільного виробництва та суспільних послуг, які здійснюють безпосередній вплив на людину, умови її проживання, навколишнє середовище (медицина, освіта, культура і т.д.)». [6] Однак, на нашу думку, така позиція дослідника є хибною, оскільки соціальна сфера як об'єкт управління з боку держави дійсно повинна спрямовуватися на забезпечення гідних умов життя громадян, однак переважно економічного змісту. Тобто ці умови повинні підтверджуватися або забезпечуватися відповідним рівнем соціальних стандартів гарантованих і реалізованих державою через систему соціальних виплат, рівня оплати праці, гарантованого рівня соціальних послуг оплачених державою тощо.

У цьому контексті більш цікавим і слушним є підхід Л.О. Лазутіної до розуміння сутності соціальної сфери. Дослідниця вказує, що соціальна сфера – це економічна категорія, яка розкривається через сукупний економічний результат діяльності інститутів та органів держави і приватного сектору спрямованого на задоволення потреб людини у гідному рівні життя [7, с. 152–153]. Такий висновок із робіт дослідниці ми робимо враховуючи наступні особливості функціонування соціальної сфери: необхідність ресурсного забезпечення соціальних потреб людини і громадянина; встановлення та гарантування державою мінімальних соціальних стандартів, які мають економічний вираз та економічне обґрунтування; економічний результат від діяльності інститутів соціальної інфраструктури.

На думку Я.А. Маргулян та А.Ю. Булатецької, економічні ресурси в соціальній сфері потрібні для «відтворення гідних умов життя суспільства, забезпечення життєдіяльності та постійного розвитку соціальних груп і індивідів, їх удосконалення» [9, с. 22–24]. Такий самий економічний зміст соціальної сфери пропонують покласти в основу визначення її в якості об'єкту державного управління і вітчизняні вчені А.А. Пакуліна та Г.С. Пакуліна. Для них вона уявляється в сукупності та структурованій взаємодії «інституційних одиниць (позабюджетні фонди, благодійні фонди, професійні спілки), державних і недержавних організацій (наукові, правоохоронні, освітні, медичні), які виробляють суспільно-корисні блага і послуги, мета яких полягає у підвищенні індивідуального і суспільного добробуту, що сприяє підтримці суспільства в стані економічної рівноваги» [12, с. 84]. Подібна дефініція є надзвичайно цінною, оскільки відображає одразу два важливі аспекти функціонування соціальної сфери: інститути соціальної сфери обов'язково виробляють суспільне благо, при чому не лише у товарній формі, а в основному у вигляді соціальних послуг; основна мета соціальної сфери полягає у підвищенні загального рівня добробуту населення країни.

Знаходимо підтвердження викладеним вище тезам і в дослідженнях Р.П. Підлипної, яка зазначає таке: «Соціальна сфера – це сфера виробництва і відтворення людини, яка проявляється через необхідність створення здорових умов виробничої діяльності людей, забезпечення необхідного рівня життя всіх верств населення, вирішення проблем охорони здоров'я, народної освіти та соціального забезпечення, дотримання соціальної справедливості при реалізації кожною людиною свого права на працю, а також розподіл та споживання створюваних у суспільстві матеріальних і духовних благ, вирішення протиріч, що виникають із соціального розшарування суспільства, соціальний захист відповідних верств населення» [13, с. 65]. Власне, на думку М.А. Кальницької [3, с. 530–532], більшість вітчизняних учених підтримують точку зору, що соціальна сфера напряму пов'язана із економічними благами, які або виступають результатом її функціонування, або є джерелом чи базисом для нормального функціонування суб'єктів соціальної сфери. Ми підтримуємо такий підхід до розуміння проблеми визначення соціальної сфери як об'єкта державного управління для потреб організації відповідної системи інституцій соціальної сфери.

Враховуючи викладене вище, убачається за необхідне визначення соціальної сфери

як об'єкта державного управління в трьох різних площинах: організаційній, функціональній, інституційній. Зокрема, в аспекті організаційної площини соціальна сфера являє собою сукупність установ, організацій та підприємств публічного та приватного права, діяльність яких спрямовується на задоволення сукупності соціальних прав людини і громадянина, визначених та закріплених в Конституції України і визнаних державою як гарантії забезпечення гідного рівня життя населення.

Тобто розуміння соціальної сфери в організаційному аспекті розкриває змістовну частину існування цієї сфери, її об'єктивного вираження через систему взаємозалежних і взаємопов'язаних елементів соціальної інфраструктури до складу якої входять органи державної влади, місцевого самоврядування, а також суб'єкти приватного та публічного права державної, приватної, комунальної форм власності, діяльність яких спрямована на створення гідних умов життя, професійної реалізації громадян та розвитку людського потенціалу.

Соціальна сфера має важливе значення для економічної підсистеми держави. Таку позицію, а також вплив соціальної сфери на економіку країни досліджують Л.Й. Сита та Р.М. Скриньковський, визначаючи, що «більшість закладів цієї сфери реалізують свої послуги у некомерційному секторі економіки, а відтак, їх діяльність спрямована не на отримання прибутку, а на забезпечення соціального ефекту від реалізованих послуг» [14]. Саме в такий спосіб реалізується економічний зміст соціальної сфери, а відтак і економічний результат її функціонування. Це дає змогу підійти до розкриття змісту соціальної сфери як об'єкта державного управління у функціональній площині через мету державної політики та філософію побудови відносин між суспільством і державою.

Отже, соціальна сфера являє собою сукупність зовнішніх проявів реалізації державою власних функцій і завдань спрямованих на забезпечення конституційних прав і свобод громадян щодо створення їм гідного рівня життя, соціального захисту, праці, який розкривається через рівень та ступінь відповідності проголошених стандартів реальним економічним результатам від діяльності інституцій соціальної сфери. В цьому контексті найбільш слушним є питання визначення сутності механізму державного управління соціальною сферою. Наприклад, якщо організаційна площина розуміння соціальної сфери дала можливість розглянути зміст її існування та сутність системи відносин всередині структурних елемен-

тів, то функціональна – дає розуміння ступеня та характеру впливу органів державної влади на соціальну сферу.

Якщо спиратись на визначення механізму державного управління, запропоноване А.В. Ліпенцевим та О.В. Поляком, що «це штучно створена система засобів впливу та взаємодії суб'єктів та об'єкта управління» [8], то, застосовуючи його до соціальної сфери, можна дійти висновку, що він (механізм) розкривається через набір функціональних інструментів, методів, засобів, способів і методик реалізації органами державної влади завдань із соціального забезпечення, захисту населення та створення системи соціальних гарантій.

У цьому контексті М. Миколайчук визначає, що механізм державного управління представляє собою сукупність методів прогнозування, стратегічного планування та формування відносин, які сприятимуть поліпшенню конкурентних позицій, реалізації стратегії забезпечення сталого розвитку держави [10, с. 33]. Ми погоджуємося із позицією вченого стосовно того, що невід'ємним елементом механізму державного регулювання в соціальній сфері має бути синтез прогнозування та стратегічного планування розвитку всієї соціальної сфери, як елементу або підсистеми існування суспільства, нерозривно пов'язаного із економічним базисом держави та її політичним устроєм. Таким способом досягатиметься необхідний рівень моделювання відносин з приводу організації та впорядкування процесів державного управління соціальною сферою в цілому та окремими її складовими елементами.

Тоді зміст та особливість механізму державного управління в означеній сфері розкриватиметься через здатність держави створити такі способи, інструменти та засоби впливу на соціальну сферу, які одночасно реагуватимуть на зміни в цій сфері та відповідатимуть зростаючим потребам населення при беззаперечному забезпеченні мінімального рівня соціальних стандартів. Держава не лише здійснює управління, а й гарантує, і забезпечує, і регулює процеси саморозвитку та самоорганізації соціальної сфери, побудови взаємодії між її інституційними утвореннями, які не мають відношення до державного управління, є саморегулюючими та самокерованими, але діяльність яких нерозривно пов'язана із досягненням цілей максимального забезпечення соціальних стандартів життя населення держави. Соціальна сфера не повинна розглядатися як від'ємна від інших підсистем суспільно-політичного та соціально-економічного устрою держави,

а її структурна побудова повинна розумітися як інклюзивна сукупність інститутів, діяльність яких має економічний характер та економічний вираз і розкривається через реалізацію завдань і функцій держави щодо досягнення встановлених та проголошених стандартів соціального забезпечення населення.

У цьому контексті слушною є позиція О.М. Кравченко, щодо того, що механізм державного управління являє собою «комплексну систему державного управління, складовими якої є конкретні механізми управління (економічний, мотиваційний, політичний, правовий та ін.), які в сукупності здатні забезпечити збалансоване та ефективне функціонування єдиного державного механізму» [4]. Саме збалансованість та ефективність є тими необхідними критеріями побудови системи механізмів державного управління в соціальній сфері, на які слід звернути увагу в умовах обмеженості економічних ресурсів будь-якої країни. Такі критерії формують взаємозв'язок умов соціально-економічного розвитку держави із стандартами, які встановлюються політичним керівництвом щодо всіх без виключення видів і сфер суспільних відносин. Тому розуміння сутності механізмів державного управління в соціальній сфері може розкриватися через зв'язок мети, завдань, функцій органів державної влади по їх забезпеченню та реалізації, а також рівнем задоволення потреб населення, що виражається через ступінь досягнення встановлених державою соці-

альних стандартів. Причому такі стандарти є безвідносними до політичного керівництва країною та мають уніфікований вираз.

Що стосується інституційної площини розуміння механізму державного управління в аналізованій сфері, то тут необхідно перш за все звернути вагу на визначення запропоноване Д.Ф. Дуковим, який під таким механізмом розуміє «систему, що складається з органів державного управління, які за допомогою низки інших елементів системи (засобів, важелів, методів, процедур, правових норм, стимулів, способів, функцій, інструментів, принципів і заходів) забезпечують вплив на об'єкт управління для досягнення певних цілей державного управління та утворює особливу єдність (взаємозв'язок) із зовнішнім інституційним середовищем, від стану якого залежить її ефективність» [2, с. 46–47]. Справді, через таке визначення інституційне розуміння соціальної сфери розкривається з точки зору суб'єктів управління, тобто органів державної влади України. А якщо в такий спосіб підходити до визначення змісту та сутності і самої соціальної сфери, то можна зробити наступний логічний висновок, що межі її окреслюються межами та рамками управлінського впливу тих органів державної влади, які покликані реалізовувати державну соціальну політику.

Отже, вбачається за доцільне представити інституційне вираження системи державного управління соціальною сферою (рис. 1).

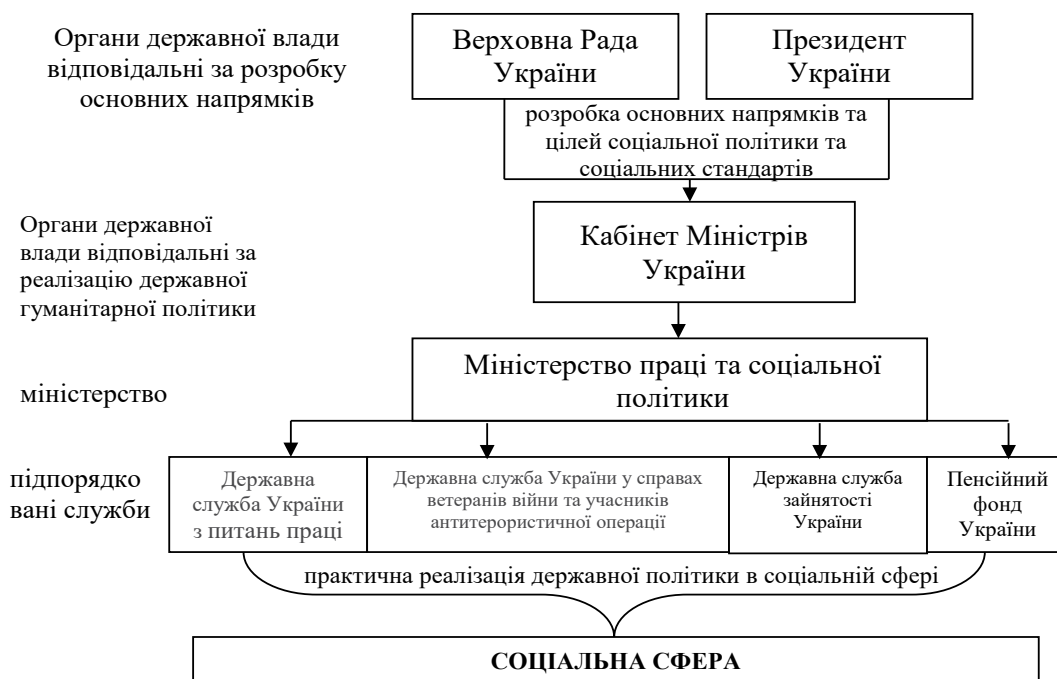

Рис. 1. Сутність механізму державного управління в соціальній сфері з точки зору інституційного забезпечення

Таким чином, механізм державного управління в соціальній сфері наочно демонструється рівнем взаємозв'язків, характером підпорядкувань та способом впливу системою органів державної влади на соціальну сферу. Розроблена на рівні вищих органів політичної влади державна соціальна політика на практиці реалізується через міністерство праці та соціальної політики та його підпорядковані інституції: Державну службу України з питань праці; Державну службу України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції; Державну службу зайнятості України; Пенсійний фонд України.

Висновки. Підсумовуючи аналіз сутності та меж соціальної сфери як об'єкта державного управління та особливостей реалізації механізмів державного управління в ній, слід зробити такі висновки.

Визначаючи зміст соціальної сфери з точки зору потреб науки державного управління слід звернути увагу на те, що вихідними критеріями для її детермінації як об'єкту управління повинні бути: економічний зміст і характер діяльності соціальних інститутів, спрямований на задоволення потреб людини і громадянина щодо рівня життя, реалізації прав на працю та соціальний захист; гарантування державою високих стандартів життєдіяльності людини і громадянина, що досягається за рахунок взаємодії органів державної влади та суб'єктів некомерційного господарювання. За таких умов державне управління соціальною сферою зводиться до визначення державних стандартів соціального забезпечення та створення державою таких умов за яких ці стандарти забезпечуватимуться.

Механізм державного управління соціальною сферою визначається як сукупність органів державної влади, способів та інструментів їх впливу на соціальну сферу, легітимізованих та організованих державою на рівні нормативно-правових актів і спрямованих на досягнення задекларованих і гарантованих державою соціальних стандартів через надання, або сприяння у наданні, або стимулюванні надання соціальних послуг відповідними суб'єктами приватного та публічного права, які мають економічний характер діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Верховод І.О. Теоретичні основи ідентифікації та принципи реформування соціальної сфери економіки сучасної України. *Україна: аспекти праці*. 2014. № 6. С. 28–37.
2. Дуков Д.Ф. Аналіз сутності поняття «механізм державного управління» та побудова його узагальне-

ного визначення. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. № 1. С. 39–48.

3. Кальницька М.А. Теоретичні підходи до визначення соціальної сфери та особливості її функціонування в Україні. *Економіка і суспільство*. № 10. 2017. С. 529–534.

4. Кравченко О.М. Теоретичні підходи до визначення поняття «механізм державного управління». *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 3. 2009. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=56> (дата звернення: 17.06.2019).

5. Куценко В.І. Соціальна сфера: реальність і контури майбутнього (питання теорії і практики) : монографія. / за наук. ред. д.е.н., проф., академіка НАН України Б.М. Данилишина / РВПС України НАН України. Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2016. 818 с.

6. Лазарев В.А. К вопросу о соотношении понятий «сфера услуг», «непроизводственная сфера», «социальная сфера», «сфера обслуживания» и «сфера сервиса». *«Науковедение»*. 2016. Т. 8. № 6. URL: <https://naukovedenie.ru/PDF/53EVN616.pdf> (дата звернення: 17.06.2019).

7. Лазутіна Л.О. Економічна сутність категорії «соціальна сфера сільських територій». *Вісник Сумського національного аграрного університету. Фінанси і кредит*. 2015. № 1. С. 150–154.

8. Ліпенцев А.В., Поляк О.В. Основні напрямки формування механізмів надання управлінських послуг органами влади. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2008. № 2. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/tppd/2008-2/08lavpov.htm> (дата звернення: 17.06.2019).

9. Маргулян Я.А., Булатецкая А.Ю. Социальная сфера региона как пространство развития человеческого капитала. *Экономика, право, организация и управление в социальной работе* : сборник научных трудов. Санкт-Петербург, 2017. С. 19–28.

10. Миколайчук М.М. Фінансово-економічний механізм забезпечення стійкого збалансованого розвитку регіону : монографія / за наук. ред. І.В. Розпутенка. Київ : НАДУ, 2010. 308 с.

11. Оксьом І.Г. Форми і методи державного управління в соціальній сфері: організаційно-правовий аспект. *Публічне право*. 2014. № 4 (16). С. 56–64.

12. Пакуліна А.А., Пакуліна Г.С. Дослідження особливостей соціальної сфери України в умовах глобалізації економіки та аналіз трансформації її інституційного середовища. *Економічний простір*. 2014. № 84. С. 80–88.

13. Підлипна Р.П. Соціальна сфера в контексті її функціонування. *Вісник Львівської комерційної академії*. Серія : Економічна. 2015. Вип. 48. С. 62–65.

14. Ситар Л.Й., Скриньковський Р.М. Сучасний стан та проблеми розвитку соціальної сфери України. *Ефективна економіка*. 2015. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3954> (дата звернення: 17.06.2019).

15. Ткачук Р.Л. Особливості управління соціальними процесами України: визначеність, ступінь розвитку, ефективність реалізації. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. Серія : Управління. 2012. Вип. 3. С. 271–279.